

Kapitel 7

Videnskab og modersmål – en tale¹

Per Øhrgaard

[...] Jeg har ikke truffen nogen eneste Dansk Bog paa de to störste Biblioteker her i Byen o.s.v. De vil saaledes let indse at her var meget at gjöre; hos Tyskerne var det mig umuelig at vinde noget Gehör eller udrette det mindste; saasart Talen bragdes paa noget Hovedværk i en Materie, var altid Samtalens Gang som saa: In welcher Sprache ist es geschrieben? – Es ist dänisch! – ah! Naar jeg talte om Letheden og Simpelheden af vort Sprog, hed det: ja es wird wohl übersetzt werden, Rühls [C.F., 1781-1820, ty. historiker, P.Ø.] hat es ja wohl gekannt und benutzt & c. En Gang tog Samtalen omtrent følgende Retning med en tysk lærd Adelsmand Die Dänen haben doch etwas in der Litteratur geleistet, man hat ja schon einige Sachen in Deutscher Übersetzung, glaub' ich, und einige wie Baggesen haben ganz gut Deutsch geschrieben. – Das sind aber unsere Hauptverdienste nicht, wir haben in den schönen Wissenschaften, in der Geschichte und auch in den strengern Wissenschaften Meisterstücke von allgemein erkanntem Werthe. – Aber warum schreiben Sie nicht Deutsch? weil wir keine Deutschen sondern Dänen sind! – Mein Gott was ist das doch für eine Idee, einen solchen Dialect, der kaum von 1 Mill. gesprochen wird zu Büchersprache ausbilden zu wollen, was kann daraus kommen? – Es wird uns bey unpartheyischen Richtern desto gröszere Ehre machen je weniger wir sind, wenn es uns

doch gelungen hat unserer Sprache eine Bildung zu geben die den Sprachen zehnfach zahlreicherer Nationen gar nicht nachsteht. – Allerdings, Sie sind ja germanischen Ursprungs also aus gutem Stamm, aber was ist es doch für eine Nationalität, und für ein Streben sich von dem groszen Ganzen abzusondern? – Die Dänische Nationalität ist ungefähr das nähmliche als die Deutsche, auch haben wir uns von keinem groszen Ganzen getrennt sondern den Standpunkt, den uns die Natur anwies, nur behauptet, und werden ihn noch eine Zeit behaupten wie ich hoffe. &c. Det er aldeles ikke at haabe at Tyskerne skulle lade vort Sprog og Litteratur vederfares Ret; desto angelegnere bör det, mener jeg, være os selv at vise sig i et fordelagtigt Lys.

Det er Rasmus Rask, som fra sit ophold i Petersborg den 5. august 1818 skrev hjem til professor Peter Erasmus Müller om den mangel på kendskab til det danske, han havde måttet konstatere, og den tyske dominans, som livet igennem irriterede ham.² Brevet er karakteristisk for det dilemma, dansksproget videnskab altid har befundet sig i: Rask ærgrer sig over tyskerens ureflekterede forventning om, at andre nationer bekvemmer sig til at bruge hans sprog – og samtidig gengiver han hele sin samtale på tysk, for den er naturligvis ikke blevet ført på dansk.

Omsat til nutidens forhold kunne man ind-

sætte en amerikaner i stedet for en tysker, måske med den forskel, at amerikaneren end ikke ville have det sporadiske kendskab til dansk åndsliv, som tyskeren trods alt røber. Hvis noget er interessant, er det sikkert blevet oversat til tysk (i dag: engelsk); hvis det ikke er, kan man desværre ikke tage sig af det, det er nok uden betydning.

Men kunne man indsætte en amerikaner i stedet for tyskeren, hvem kunne man så indsætte i stedet for Rask? I disse angiveligt internationaliserede tider ville det sikkert være vanskeligt at finde en dansk forsker, der med samme selvfølelse som Rask ville insistere på, at de fremmede ikke blot skal kende os, men også undertiden gøre sig den ulejlighed at kende os på vort eget sprog. Da Rask den 2. april 1811 første gang skrev til Wilhelm Grimm, den yngre af de berømte brødre, så det sådan her ud:

Noch ehe ich zu der Sache schreite, musz ich Sie recht herzlich bitten mit meinem Mangel an Uebung in der deutschen Sprache Nachsicht zu haben; ich will Ihnen das nähmliche thun, falls Sie mir einmahl Dänisch zu schreiben versuchen wollen.³

Det er en fortræffelig kombination af ydmyghed og stolthed, men hvor finder man den i dag? Om en af mine forgængere på Københavns Universitet er det blevet fortalt, at han altid gav de studerende, der skulle til Tyskland, anbefalinger med på dansk. Når de studsede over det, sagde han: 'Hvis den germanske filolog, De skal besøge, ikke kan læse dansk, er det ikke ham, De skal studere hos!' Hvis det ikke er sandt, er det ganske godt fundet på, men ingen af os i dag tør vel sige sådan. Når der i udredninger og debatter tales om 'dansk forskning på internationalt niveau', forudsættes det altid som en selvfølge, at det internationale niveau er et andet sprogs, ligesom det er klogere for karrieren at rejse udenlands end f.eks. at hente udlændinge til Danmark.

Men Rasmus Rasks holdning var allerede i hans samtid ikke uden problemer. I hhv. forord og indledning til hans udvalgte afhandlinger skriver to af vore senere store sprogmand: 'Trofast mod sit fædreland og sit modersmaal skrev Rask saa godt som alle sine værker paa dansk; disse naaede dærfor ringe udbredelse i udlandet [...]'. Det er Louis Hjelmslev i forordet.⁴ Og Holger Pedersen i sin indledning: 'Men også på den internationale sammenlignende sprogvidenskabs større sene tilkommer der Rask en æresplads. Hans samtidige i udlandet, især i Tyskland, var ikke i tvivl derom; men en senere tid har undertiden overset det. Ikke blot var det nemlig udelukket, at hans på dansk skrevne arbejder kunde udøve en lignende varig virkning i udlandet som i hjemlandet [...]'.⁵

Derfor er der også eksempler på, at man kan gribe problemet anderledes an. I 1826, endnu i Rasks levetid, udgiver B.S. Ingemann sin roman *Valdemar Seier*, som indledes med beskrivelsen af den gamle Saxo, der i sin celle i Sorø skriver på *Gesta Danorum*:

Nu taug han stille en god Stund igjen og skrev ivrig. 'Kunde gamle Arnold Islænder nu reise sig af Graven,' – begyndte han igjen, da han med Velbehag havde forelæst sig nogle ziirlige latinske Vers – 'hvad mon han vilde sige til hvad jeg her har gjort af hans herlige Sagn og Sange? Han vilde vist ryste sit Vildmandsskjæg og brumme: de klang dog bedre i vort eget Sprog! – Nu, giv dig til Taals, Gamle! – saaledes som de der ligge ordret fra din Mund, som de endnu tone levende blandt Folket, vil de med Guds Hjælp ogsaa bevares og leve til Danmarks sidste Dag; men skal Verden lære at kjende Danmark og dets Aand, maa jeg være dets Tolk for de fremmede Sjæle. Hm, hm! – kommer du igjen, gamle Tvivl! kan den boglærde Dannemand kjende Folkets Billede i den fremmede Dragt, hvi gjør jeg mig da nu Skrupler over den brogede Kjortel? den Tid

kommer vel ogsaa, da en ærlig Frende betaler min Gjeld og giver Folket Billedet tilbage, som jeg tog det.⁶

Den sidste sætning hentyder selvfølgelig til Ingemann selv og viser, at poetologiske betragtninger i fiktive tekster ikke er et nutidigt fænomen alene. Saxos eget billede er da også blevet tilbageført adskillige gange og bliver det netop nu igen (ved Peter Zeeberg).

Ingemann løser her elegant det problem, at en hovedkilde til den tidlige nationale historie ikke foreligger på nationens eget sprog; men han peger tillige på, at nu, dvs. i 1826, kan man godt berette historien på dansk, og så skal man også gøre det. Dette var just Rasmus Rasks pointe: Skulle videnskaben om sprogenes mangfoldighed, den sammenlignende sprogvidenskab, have nogen mening, måtte den netop være i stand til at *sammenligne*, ikke kun subsumere det forskellige under én model, som han så tyskerne gøre, fordi de som den største nation også mente at være den principielt førende. Danskerne, skrev Rask i september 1810 til filologen S.N.J. Bloch (1772-1862), bør lære græsk, som er vigtigere end latin, fordi det græske er baggrunden for det hele. Og så fortsætter han:

Hertil forudsættes *gode Hjælpemidler* i Modersmaalet [spatieret af Rask, PØ], og af disse er intet saa vigtigt som en Ordbog, især efter at vi have faaet flere gode Sprog-lærer og Læsebøger. Vel mangle vi ogsaa [gode] Udgaver (som jeg syntes Hr. Doktoren tænkte paa at give os isteden for Ordbogen), men disse kunne ikke sættes i nogen Ligning med et Leksikons Vigtighed for vor Litteratur og det græske Sprogs Studium.⁷

Gode hjælpemidler på modersmålet, hvis man skal kunne lære det fremmede til gavns. Og udtryksevne og -vilje på modersmålet, vil jeg føje til, hvis man skal kunne omsætte det, man har

lært, til gavn for andre. Men denne evne udvikles kun, såfremt der også forskes på modersmålet, såfremt det altså ikke blot bliver et idiom, man betjener sig af, når man skal 'formidle', som det hedder, men også et, der hele tiden udvikler sig på højde med videnskaben. Selv om Søren Kierkegaards betragtninger i *Stadier paa Livets Vei* er berømte, skal jeg ikke undlade at citere dem igen:

Nogle af mine Landsmænd mene, at Modersmaalet ikke skulde være dygtigt til at udtrykke vanskelige Tanker. Dette synes mig en besynderlig og utaknemlig Mening, som det ogsaa synes mig besynderligt og overdrevent at ville ivre for det, saa man næsten glemmer at glæde sig ved det, at forfægte en Uafhængighed saa ivrigt, at Iveren næsten synes at tyde paa, at man allerede føler sig afhængig, og at det stridige Ord tilsidst bliver det Spændende, ikke Sprogets Fryd det Vederqvægende. Jeg føler mig lykkelig ved at være bunden til mit Modersmaal, bunden som maaskee kun Faa er det, bunden som Adam var til Eva, fordi der ingen anden Qvinde var, bunden fordi det har været mig en Umulighed at lære noget andet Sprog og derved en Umulighed at fristes til at lade stolt og fornemt om det medfødte, men ogsaa glad ved at være bunden til et Modersmaal, der er riigt i indre Oprindelighed [...] et Sprog, der ikke uden Udtryk for det Store, det Afgjørende, det Fremtrædende, har en yndig, en takkelig, en livsalig Forkjærlighed for Mellemtanken og Bibegrebet og Til-lægsordet, og Stemningens Smaasnakken, og Overgangens Nynnen, og Bøiningens Inderlighed og den dulgte Velværens forborgne Frodighed; [...] ⁸

Ja, kunne man så sige, det kan jo være meget godt, den slags kan alle sprog, men det er ikke videnskabens sprog. I humaniora er det. For humaniora har netop at gøre med emner, som

betjener sig af de sproglige kvaliteter, Kierkegaard her opregner, og disse emner kan ikke beskrives til gavn uden sans for sådanne kvaliteter. Man kan diskutere længe og indgående om, hvorvidt vores verden er sprog, hvorvidt sproget lægger rammerne for vores tænkning eller blot er et praktisk instrument. Men man kan næppe komme udenom, at humanistiske emner overordentlig hyppigt er sproglige. De er tekst, den være sig trykt eller talt eller fortolket frem – det sidste f.eks. i psykoanalysen, hvor Freud gør opmærksom på, at det, han fortolker, ikke er sine patienters drømme, for dem har han ingen adgang til, men sine patienters beretninger om deres drømme.

Men hvis emnerne er sproglige, er et emne så det samme, uanset på hvilket sprog det afhandles? Ja, et litterært værk på f.eks. engelsk er naturligvis det samme værk, uanset om jeg skriver om det på engelsk, fransk, dansk eller swahili – dog kun hvis det er den engelske tekst, jeg skriver om, og ikke en oversættelse af den til et af de andre sprog. Men min fremstilling vil tage farve af, om jeg har et af de nævnte sprog som modersmål. Så kan afhandlingen igen oversættes, eller jeg kan for nemheds skyld straks skrive den på et andet sprog, som jeg kan i forvejen. Det første tilfælde er i mine øjne at foretrække, eftersom en oversætter, der har det for mig fremmede sprog som modersmål, forhåbentlig vil kunne håndtere det mere smidigt end jeg som udlænding, uanset hvor god jeg ellers måtte være til det.

Jeg er f.eks. ret god til tysk, og jeg kan skrive, hvad der passer mig, på det sprog. Og dog! Jeg kunne ikke have skrevet min seneste bog, som udkom sidste år, på tysk.⁹ Jeg kunne udmærket have *meddelt* alt det, der står i den, på tysk; men det havde været en anden bog, uden de danske, sproglige og kulturelle, referencer, som ikke kun er der for at glæde den danske læser, men også fordi de har været vigtige for mig selv. De udtrykker de tanker, jeg gjorde mig, da jeg skrev, og disse tanker er ikke tyske, de er danske.

Hører de så overhovedet hjemme i en videnskabelig bog, kan man spørge. Jeg mener afgjort: Ja! Vores videnskab, som handler om al den slags, kan ikke leve, uden at den selv i sin form tilpasser sig sit emne. Den kan da godt praktiseres alligevel, men den visner af det. Det viser sig i, hvilke af fortidens forskere vi i dag orker at læse: det er dem, der skrev godt! Jeg vil ikke være så ekstrem som Martin Heidegger, som byggede hele sin filosofi på ordfortolkninger, der kun har gyldighed på tysk, og som dog hævdede, at dette var en almengyldig filosofi. Men jeg vil godt gå så vidt som en af Rasmus Rasks samtidige, Friedrich Schlegel, der mente, at kunstkritik tendentielt skulle blive til kunst selv, hvis den skulle sige noget fornuftigt om kunsten. Dermed mente han vel at mærke ikke, at den skulle give afkald på at udvikle begreber – han udviklede selv adskillige –, men at dens fremstillingsform måtte have noget at gøre med emnet (og så mente han i øvrigt også omvendt, at kunsten måtte blive mere kritisk, dvs. reflekterende).

Jeg taler ofte med kolleger om den slags spørgsmål, og jeg mødes ikke sjældent af det modsatte synspunkt: at den videnskabelige viden, for nu at låne et udtryk fra Georg Brandes (der vel at mærke ikke brugte det mod sprogkunsten – han var selv en stor stilist!), har en 'kollektiv og upersonlig karakter',¹⁰ og at sproget derfor ikke kan være afgørende for budskabet. For mig at se er det den fattige trøst, et lille sprogområde er nødt til at bruge over for sig selv. For det er naturligvis i praksis rigtigt, at skal dansken i verden fægte, så må det i mange tilfælde ske på Saxos betingelser, altså på et internationalt sprog, som man siger, skønt alle sprog i realiteten er lige så nationale som vort eget, nogle af dem bare mere udbredte. De store lande med de store sprog ved det godt, de er ganske på det rene med, at der er forskel på sproglig hjemme- og udebane, præcis som den tysker, Rask mødte i Petersborg, var det.

En politisk anekdote kan illustrere dette:

Ivar Nørgaard skal i sin ministertid under et møde i det daværende EF have foreslået at afskaffe sprogforvirringen i fællesskabet på den måde, at der for fremtiden kun måtte tales engelsk eller fransk – men at ingen måtte tale sit modersmål! Det forslag brød sjovt nok hverken englændere eller franskmænd sig om. Det illustrerer meget godt, hvad det betyder selv blandt internationale forhandlere, om de kan betjene sig af deres eget sprog eller skal bruge et, de har lært. Det er da heller ikke noget tilfælde, at man i internationale aftaler fastlægger, hvilken version der skal anses for den originale – og kan få, og har fået, mange senere diskussioner ud af det, hvis og når man har erklæret versioner på forskellige sprog for ligeberettigede.

Det forholder sig ikke anderledes i de humanistiske videnskaber, som er karakteriseret – eller bør være det! – ved, at man ikke alene fremlægger et stof og karakteriserer og analyserer det, men at man også gør det i en bestemt stil. Herom skrev Rask i et brev, formentlig stilet til skolekammeraten H. J. Hansen, i 1805. Hansen, som havde slået sig på matematikken, ville åbenbart overtale Rask til at gøre det samme, men fik svar på tiltale i form af den 18-årige Rasks præcisering af, at de 'skønne videnskaber', i hans tilfælde historien, rummede fuldt så megen erkendelse som de 'strengede':

Og endelig at jeg ikke skal lade mig nøie med at forsvare mig selv i min Historie men endog angribe dig i dine Forskandsninger, saa tænk hvor megen Prydelse den historiske Stiiil kan modtage, hvormegen Interesse den har for ethvert dannet Menneske. Beviis een den pythagoræiske Sætning eller hvilken anden i hele Mathematiken du vil og jeg vil fortælle ham Ludvig d. 14des, eller Napoleons Liv eller deslige, hvilke tror du vilde interessere ham meest, naar han var lige uindviet i begge Videnskaber?!¹¹

Hvis vore dages naturforskere ville tage dette ad notam, ville de måske bedre kunne modvirke ungdommens manglende interesse for deres fag i stedet for kun at jamre over den.

Selvfølgelig skal dansken ikke lukke sig inde med sit sprog! Rasmus Rask havde utvivlsomt gerne set, at hans skrifter var blevet oversat til andre sprog; Søren Kierkegaard ville nok også have følt sig smigret, hvis han havde nået at opleve den internationale interesse for hans filosofi. Naturligvis skal der oversættes frem og tilbage. Jeg har selv en vis praksis som litterær oversætter og kunne ikke finde på at mene, at hver nation skulle passe sig selv.

Men når en tekst oversættes, og det gælder både en kunstnerisk og en videnskabelig, så præsenterer den sig for sin læser som en fremmed tekst. Læseren får at vide, at denne tekst indeholder noget mere og/eller noget lidt andet end det, hun eller han nu læser, fordi den er overført fra et andet sprog, fra en original. Det er en oplysning, som er vigtig, selv om den ikke bruges til noget. Det er så at sige en påmindelse om, at vi har at gøre med en forskning, som ikke hører hjemme i et lufttomt 'internationalt' rum, men netop et bestemt sted – hvorfra denne forskning så melder sig i koret med sin egen stemme.

Sådan så man da også før i tiden på tingene, og efter Første Verdenskrig stiftedes, i lyset af datidens bestræbelser på internationalisering, ved lov af 4. oktober 1919 Rask-Ørsted-Fondet 'til Støtte for dansk Videnskab i Forbindelse med mellemfolkelig Forskning'. Blandt fondets nærmere formål, som ikke blev defineret i loven selv, men i bestyrelsens forretningsorden, vedtaget i april 1920, anføres under pkt. 5 som underpunkt c): 'at hjælpe danske Videnskabsmænd til at faa deres Arbejder offentliggjorte paa et Verdenssprog, især naar disse Arbejder ikke falder inden for Videnskabernes Selskabs eller Carlsbergfondets Rammer'.¹²

Om den sidste passus skal forstås i relation til i hvert fald Carlsbergfondets nationalt udfor-

mede fundats, eller om den antyder, at arbejder, der falder inden for disse rammer, nok skal blive oversat alligevel eller måske allerede skrives på andre sprog, ved jeg ikke. Men interessant er det dog, at man i en tid, som nogle i dag nostalgisk tror var en tid, da de lærde virkelig var lærde og ikke kun halvstuderede røvere som nu, fandt det nødvendigt at 'hjælpe' dem med at få deres arbejder ud på 'et verdenssprog'. Det var dengang, man endnu kunne tro, at der var mere end ét, og en stikprøvevis gennemgang af de første års bevillinger til oversættelser viser også en ret jævn fordeling mellem tysk, engelsk og fransk afhængigt af, hvilket fag man har med at gøre (det kunne være værd engang at undersøge, om den jævne fordeling også dækker over et tilsvarende jævnt ønske om udbredelse eller over, at flere forskere selv kunne skrive tysk (og tildels fransk) end engelsk).

Rask-Ørsted-Fondet blev henlagt under forskningsrådene, da de blev oprettet, og i dag har sporene af det vist nok fortabt sig; men det ved andre utvivlsomt mere om end jeg. Nu hvor internationaliseringen er skredet yderligere frem, er det faktisk vanskeligere at opnå støtte til oversættelse af videnskabelige afhandlinger end før i tiden. Det skyldes ikke kun, at der er blevet så mange flere af dem, at selektionsprocessen bliver synligere. Det skyldes efter min erfaring også, at det i højere grad end før forventes, at man selv sørger for at skrive på det fremmede sprog, selv om man ikke har det som fag – og så kan man måske være så heldig at få støtte til 'sproglig revision'.

Jeg anklager ingen med dette. Det fond, jeg selv sidder i, er ikke spor mere rundhåndet end forskningsrådene, måske endda tværtimod. Men jeg vil gerne opfordre til, at man på rette sted overvejer en genoplivelse af Rask-Ørsted-Fondet. Det skulle i vore dage måske ikke engang som første formål have at sikre udgivelse af danske afhandlinger på hovedsprogene. Det egentlige formål skulle være gennem

en sådan hjælp indirekte at sikre, at afhandlingerne i det hele taget bliver skrevet på modersmålet *in the first place*, for nu at tale sproget.

Thi videnskab på modersmålet er en forudsætning for at holde forbindelsen mellem forskningen og folket vedlige. Det lyder snart helt gammeldags, dette med forskningen og folket, men det skal nu siges alligevel. Det har været af uvurderlig betydning for dannelsen i Danmark, at der blev skabt tradition for at meddele også de nyeste erkendelser på modersmålet, at man altså ikke bøjede sig for den af Kierkegaard refererede påstand om, at 'Modersmaalet ikke skulde være dygtigt til at udtrykke vanskelige Tanker'. Selv den franskkyndige Louis Hjelmslev skrev sin første redegørelse for sin nye sprogteori på dansk, i Københavns Universitets Festskrift november 1943 (*Omkring sprogteoriens grundlæggelse*). Og Dansk Biografisk Leksikon anfører endda, at denne afhandling i særlig grad bidrog til hans internationale berømmelse, altså i nogen modstrid med Hjelmslevs egne ord om Rasmus Rask ...¹³

Selvfølgelig skal man ikke grave sit pund ned. Man skal så vidt muligt få de spændende ting oversat, men man skal ikke undlade at publicere dem på modersmålet. Gør man det, har man – uanset udbredelsen af engelskkundskaber – deklareret dem som en sag, der ligger uden for den almindelige debat, uden for det område, som er så glimrende beskrevet med det gamle ord 'konversationsleksikon', der stammer fra den tid, da et leksikon ikke (kun) var noget, man slog op i, når man skulle skrive stil, undskyld: projektopgave, men noget, man brugte, når interesserede mennesker talte med hinanden.

Og man har – hvis man kaster vrage på modersmålet – samtidig reduceret sit modersmålspublikum til nogle, der ikke helt kan følge med i den levende forskning, men må have den serveret i en letlæsnings-udgave. Blandt mange pudsigheder i Københavns Universitets publikationsregistrering PUF er den, at man skal

sætte et særligt kryds, hvis ens indberettede publikation er 'formidlende'. Det er vist nok indført for at opvurdere betydningen af en formidlende indsats; men virkningen kan meget vel være den modsatte: at man ikke vil kalde alt for meget 'formidlende' for ikke at give det præg af, at man ikke er frontforsker.

Faktisk mener jeg, at alt, hvad humanister bedriver, også er formidlende – eller lidt mere skarpt: at der er meget få fornuftige humanistiske emner, der ikke har en side, som vender ud mod omverdenen. Det ligger jo i selve dette, at de er humanistiske.

Men lad os ikke være dogmatiske: Naturligvis kan og skal man vælge forskellige målgrupper i konkrete tilfælde. Jeg skrev i min ungdom en bog om en schweizisk forfatter fra det 19. århundrede, som ikke er særlig kendt uden for sit eget sprogområde. Bogen var oprindelig en besvarelse af en prisopgave, havde altså dette bundne emne. Prisopgaver skulle dengang skrives på enten dansk eller latin (NB: på enten modersmålet eller lærdomsproget, men ikke på andres modersmål!), og jeg havde lettest ved dansk ... Men den omarbejdede udgave udkom på tysk, for den ville næppe have haft et publikum i Danmark, og der var ingen særlig grund til, at den burde have det; så internationalt betydningsfuldt var dens emne heller ikke. Min seneste bog om en mere kendt tysksproget forfatter er til gengæld udkommet på dansk. Der er forskel på, hvor man forventer læsere. Men det er for mig ikke en forskel i bøgernes videnskabelige karakter eller niveau; der er ikke medgået mindre forskning til den seneste bog end til den første – tværtimod.

I et nys udkommet lille skrift om evaluering og fornyelse i dansk forskning, som en arbejdsgruppe under Videnskabernes Selskabs forskningspolitiske udvalg har sat sammen, står der (i et afsnit om det betænkelige ved at have ens, strømlinede evalueringsprocedurer for alt) bl.a. at læse:

I humaniora er der fx stor forskel på, om et fag er et skolefag eller ikke, om det har en national komponent eller ikke osv. Der findes ikke en 'dansk' ægyptologi i anden forstand end den, at dygtige danskere evt. kan grundlægge en ny skole inden for denne videnskab; men der findes en danmarkshistorie, som man stort set kun beskæftiger sig med i Danmark, uden at den af den grund bliver til ringere historievidenskab end verdenshistorien i øvrigt; og der er forskel på et engelsk-, fransk- og tyskstudium i Danmark og i hhv. Storbritannien/USA, Frankrig og Tyskland. Forskellene vedrører ikke blot undervisningen, men også forskningen, i det mindste i dens valg af emner, men undertiden vel også i dens valg af metoder.¹⁴

Det sidste er en påstand (min egen), og det er et spørgsmål, om den holder. Risikoen ved en internationalisering, som reelt ingen er, men en tilpasning til et bestemt sprogområde og dets interesser, er jo nemlig, at man kan begynde at se bort fra de emner, som nationalt kunne være af større interesse – uden at de på nogen måde falder uden for den emnekreds, som fagene ellers beskæftiger sig med.

Det er klart, at vi skal stå i forbindelse med den internationale forskerverden. Det er klart, at vi skal opfatte os selv som en del af den og ikke som gæster i den. Men det er – for mig – også klart, at vi stedse har en omverden, som er det samfund, vi selv lever i, og til hvis gavn vi driver vores forskning. Hvis det alene handlede om at kommunikere med fagfæller i udlandet, burde vi alle søge ansættelse ved fremmede universiteter.

Selvfølgelig kan stadig flere danskere engelsk, skønt langt fra altid så godt, som de selv tror. Men der er og bliver – som på produktionssiden således også på receptionssiden – forskel på, om noget er skrevet på modersmålet eller på et andet sprog. Hvis forskningen skal blive en del også af den offentlige samtale,

hvis denne skal kunne basere sig også på forskningsresultater, – så må disse resultater være tilgængelige på modersmålet. Det skulle ikke undre mig, om fremtidens sociologer vil finde en del af årsagen til populismens fremmarch i disse år i, at de lærdes og folkets verden igen er ved at blive skilt ad, efter at der i nogle generationer har været gjort ihærdige forsøg på at få dem til at hænge bedre sammen.

Alt dette handler ikke om, at man skal 'forske for folket' i den platte forstand, at man skal lade hvemsomhelst bestemme, hvad man forsker i og hvordan. Det handler om, at man skal anse sine landsmænd og -kvinder for begavede nok til at følge med i forskning og for interesserede nok til at ville det. Om de er det, må tiden vise; men det skal ikke være forskerne, der kræver særlig sproglig adgangsbillet for at lukke dem ind.

Modersmålsbrugen er et vigtigt led i demokratiet. Man ser jo, hvor afgørende det er for nationale mindretal at kunne udtrykke sig i offentlige anliggender, ikke mindst retssager, på deres eget sprog (og nu er dette ellers eksotiske spørgsmål pludselig også blevet lokalt, nemlig i Sønderjylland). Jo mere der kan udtrykkes på modersmålet, desto større og videre bliver offentligheden, desto flere kan tale med og blande sig. Skal de kunne det på et forsvarligt niveau, skal der, som Rask skrev om den græske ordbog, findes hjælpemidler på deres eget sprog.

Hvad jeg håber, er at sådanne hjælpemidler fortsat vil findes. Hvad jeg frygter, er en social re-ghettoisering af videnskaberne i internatio-

naliseringens navn. Offentligheden blandt ens egne bliver større, tendentielt bliver den lige så stor som i middelalder og renæssance, lige så stor som den var det for Saxo. Til gengæld efterlades den lokale befolkning som almue – eller med et mere nutidigt udtryk, der betyder det samme: forbrugere. Det vil få konsekvenser, ikke mindst hvis der stadig tilstås almuen en vis indflydelse på afgørelsen om skatternes størrelse og anvendelse. Ingen kan regne med stor offervillighed i en sag, som i stigende grad unddrages egen indsigt.

I allerheligste fald kan man måske en dag komme ud for det, som Rask skrev om fra Stockholm til P. E. Müller den 27. maj 1817 i et af de mange breve, i hvilke han udtrykte sin bitterhed over, at fædrelandet ikke gjorde nok for ham, og samtidig sin vilje til alligevel at agere offensivt på fædrelandets vegne:

Der var ogsaa et Par Mænd i Edinborg, som beklagede at de ikke kunne faa Prof. Müllers Skrift om Guldhornene paa Dansk, og den tyske Oversættelse brød de sig ikke stort om da de i Engelland ikke har saa høje Begreber som vi om the dull Germans, som de kalder dem.¹⁵

Der er mange udlændinge, som har lært sig dansk for at læse nogle af vore klassikere, især vel Kierkegaard. Men jeg vil da være tilfreds, hvis vi kan tilbyde de danskere, der lærer sig dansk, noget lødigt. Det kan vi stadig – eller endnu?

Noter

1. De følgende betragtninger vedrører et bestemt aspekt af den diskussion om det danske sprogs 'domænetab', som allerede i nogen tid har været ført især i lyset af engelsks stadig større indflydelse. Se som en af de nyeste udgivelser herom *Engelsk eller ikke engelsk? That is the Question. Engelsk indflydelse på dansk* (red. af Niels David-Nielsen, Erik Hansen og Pia Jarvad). København 1999 (Dansk Sprognævns skrifter 28).
2. *Breve fra og til Rasmus Rask*. Udgivet med Støtte af Rask-Ørsted Fondet ved Louis Hjelmslev. Bd. I: 1805-1819, København 1940, s. 328 f, II 1820-1832 (Kbh. 1941), III 1-2 Brevkommentar og håndskriftkatalog ved Marie Bjerrum (Kbh. 1968).
3. Ibid. s. 51.
4. Rasmus Rask: *Udvalgte Afhandlinger* udgivet paa Bekostning af Rask-Ørsted Fondet i Hundredaaret for Rasks Død paa Foranledning af Vilhelm Thomsen af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved Louis Hjelmslev med Indledning af Holger Pedersen. Bd. I, København 1932, s. IX.
5. Ibid. s. XIII.
6. B. S. Ingemann: *Valdemar Seier. En historisk Roman* (udgivet af Marita Akhøj Nielsen). København 1987, s. 10 f.
7. Rask, *Breve*, Bd. I (som anm. 2), s. 42.
8. Søren Kierkegaards *Skrifter* (udgivet af Søren Kierkegaard Forskningscenteret), bd, 6: *Stadier paa Livets Vej*. København 1999, s. 450 f.
9. Per Øhrgaard: *Goethe. Et essay*. København 1999.
10. Georg Brandes: *Berlin som tysk Røgshovedstad. Erindringer fra et femaarigt Ophold*. København 1885, s. 125.
11. Rask, *Breve*, Bd. I (som anm. 2), s. 2 f (Kun brevkonceptet er bevaret, men det berører ikke argumentationen, om brevet faktisk blev afsendt eller ikke).
12. Rask-Ørsted Fondet. *Beretning for 1919-20*, s. 4.
13. Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg., bd. 6, København 1980, s. 381 (Jørgen Rischel).
14. *Evaluering og fornyelse i dansk forskning* (af Jens Ulrik Andersen et al.), København 2000, s. 20.
15. Rask, *Breve*, Bd. I (som anm. 2), s. 239.